

Erindringens poetikk – en innfallsvinkel til Christian Matras' lyrikk

Skaldskaparfrøði minnisins – eitt sjónarhorn av lýrikki Christians Matras

Anne-Kari Skarðhamar

Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning, Pilestredet 52, 0167-Oslo, Norge.

Email: annekari.skardhamar@lu.hio.no

Privatadresse: Eventyrveien 7, 2020-Skedsmokorset, Norge.

Úrtak

Skaldskaparfrøðin hjá skaldinum Christiani Matras kann verða lýst sum skaldskaparfrøðin hjá minninum. Í skaldskapinum eru upplivingar av náttúru samantvinnaðar og metaforiseraðar. Føroyska landslagið og náttúran eru javnan grundarlagið undir skaldskapi hansara, men hann víðkar sjónarringin frá upplivingum av mótsetningum og broytingum í náttúru til sjónglottar av alheimsligari heild. Hugburður skaldsins mótvegis náttúrunnar máttum tykist at vera nær tengdur at máttum gátuførleikans. Skapandi máttirnir í náttúruni eru samlíkir yrkjarans.

Skaldskaparfrøði Christians er oftast at finna í hansara metapoetisku yrkingum. Fyrimyndarliga yrkingin skuldi sameina einfeldina í orðum við megi í hugsan gjøgnum máliskur, ið eru hóskaði, fyndugar, mergjaðar og hugvekjandi. Ein yrking skuldi vera avgjørd og djúptøkin sum kletturin í sjónum, og gjøgnumskygd og fullkomin sum døgdropin. Metapoetisku yrkingarnar í *Úr sjón og minni* (1978) endurgeva hugtøk um tað, sum yrkjarin sigur okkum, at ein yrking átti at vera, og næstan allar tær stuttu yrkingarnar í seinasta savni Christians prógva hansara skaldskaparfrøðiliga ástøði.

Abstract

The poetics of the Faroese poet Christian Matras may be described as the poetics of memory. Impressions of nature have been internalized and metaphorized in his poetry. The Faroese scenery frequently is the point of departure of his poems, but he extends his perspective from the experience of contrasts and shifts in nature to glimpses of a vision of a universal entity. The poet's attitude towards the powers of nature may be close to those of a mystic. The creating forces in nature are identical with the creating forces in the poet.

The poetics of Christian Matras may be found mainly in his metapoetical poems. The ideal poem should combine simplicity of words with power of thought through expressions which are adequate, pregnant and suggestive. A poem should be firm and profound like a rock in the sea and transparent and complete like a dewdrop. Metapoetical poems from *Úr sjón og úr minni* (1978) convey ideas of what the poet claims a poem should be, and nearly all the short poems from Christian Matras' last collection demonstrate his poetical theory.

Innledning

Christian Matras (1900-1988) er en av de store nordiske lyrikerne. Hans dikt er skrevet på færøysk og er i liten grad oversatt eller gjendiktet, men små utvalg av hans dikt er utgitt i bokform i oversettelse til engelsk, svensk, dansk, norsk og islandsk. Han er representert i oversettelsesantologier på dansk, norsk og engelsk, der flere færøyske diktere er med, og enkeltdikt i gjendiktninger er blitt trykt i aviser og tidsskrift i andre nordiske land.

Christian Matras begynte og endte sitt liv på Færøyene, men tilbrakte størstedelen av sin yrkesaktive tid i København, der han var lektor og senere professor ved Københavns Universitet. Fra 1956 til 1972 var han den første professoren ved Fróðskaparsetur Føroya. Han så arbeidet som språkvitenskapsmann og lyriker som to sider av samme sak: utviklingen av det færøyske skriftspråket.

Forfatterskapet strekker seg over seks-tiseks år og omfatter seks diktsamlinger, tolv hvis en regner med enkeltdikt og gjendiktninger utgitt i separate hefter. Forfatterskapet faller i to perioder med et opphold på mer enn tjue år. Debut-samlingen kom i 1926 og hadde tittelen *Grátt, kátt og hátt* (Grått, lystig og høytidsfullt), og den siste diktsamlingen med egne dikt kom i 1978 med tittelen *Úr sjón og úr minni* (Sett og erindret).

Denne artikkelen er bearbeidet versjon av en hedersforelesning til minne om Christian Matras. Den ble holdt i Tórshavn i oktober 2002 i samband med Føroya Fróðskaparfelags 50-årsjubileum og bygger på avhandlingen *Poetikk og livstolkning i*

Christian Matras lyrikk – med et tillegg om Matras og færøysk lyrikk fra 2001, (utgitt 2002). Artikkelen tar utgangspunkt i Matras' poetikk og kaller den en "erindringens poetikk".

Poetikk

Begrepet *poetikk* kommer fra det greske uttrykket *poetike techné*, kunsten å frembringe poesi, og det blir ofte brukt synonymt med teori, i snevrere forstand *litteraturteori* eller *lyrikk-teori*. Poetikk i denne betydningen fremsettes av filosofer som i læreboksform reflekterer over diktekunsten og stiller grunnleggende spørsmål om diktekunst og virkelighet, og om diktekunstens egenart. Noen lyrikere har skrevet poetikker der de beskriver og kommenterer sin egen dikteriske praksis. Men en dikters poetikk kan også beskrives i litterære tekster som reflekterer over diktekunst på en eller annen måte. Poetikkbegrepet brukes i det følgende både om *metapoesi* og om andre ut-sagn om diktningens teori. *Poetikk* i denne forstand kan også kalles *poetologi* (Lothe, 1997: 196)

Christian Matras har kommentert og skrevet noe om diktekunst i essays, brev og i artikler om andre diktere, men han har ikke skrevet en sammenhengende poetikk. Hans *poetikk* finner vi først og fremst i de lyriske tekstene, i *metapoetiske* dikt, som betrakter diktningen på avstand og gir uttrykk for oppfatninger om det å dikte, og om dikterens og diktningens oppgave.

I tillegg til metadikt og poetikkformuleringer i de litterære tekstene kan en dikters poetiske praksis fortelle noe om hans poetikk. Begrepet *poetikk* kan betegne både

grunnleggende ideér om diktning, og idéene omsatt i praksis. Tekstenes idé og tekstenes retoriske elementer henger nøye sammen.

To forutsetninger for diktning:

“Ung eygu”

Christian Matras’ siste diktsamling, *Úr sjón og úr minni* (1978), innledes med et lite dikt som viser til to forutsetninger for dikterens arbeid. Den ene er “Ung eygu og minnið”:

Ung eygu og minnið
vóru útgerð yrkjarans

“Unge øyne” kan referere til inntrykk som festet seg tidlig i livet, i barndom og ungdom. Men “unge øyne” kan i tillegg betegne evnen til å observere og betrakte oppmerksomt, det å være åpen for sanseintrykk og kunne undre seg over det tilsynelatende allminnelige, for eksempel “ein hagasólja við neytarveg” (“Sælar lötur í barnalund”). En slik mottakelighet og sansevarhet er ikke alltid avhengig av alder, selv om den oftere er levende hos barn. I diktet “Undur” låner dikteren den lille sønnens øyne, “Sonur mín lænti mær eygu síni, / tá eg einki sá”, og da ser den voksne igjen fargene i landskapet og hører fuglelydene på nytt.

Mange av inntrykkene som er beskrevet i Christian Matras’ dikt er knyttet til naturen, særlig naturen der dikteren vokste opp. I diktene er det oftest synsinntrykk som er beskrevet, men også inntrykk av lukter og lyder. Det er altså ikke bare dikterens øyne, men *alle* hans sanser som er “unge”. Diktene beskriver den grønne sletten i da-

len, elven, sóljer, hav, fjell, soloppgang og kveldsmørke, ange av tørt gress, lyd av bølger og brenning. I denne naturen hører også mennesket til med lyden av treskoklapring, kvinnestemmer, knirking i årer, bevegelsen og rytmen i kvinnenens gange nedover lia med melkebøtter, høybæring, torvarbeid, dvs. sanseintrykk av livet og hverdagsarbeidet i et bygdesamfunn som ikke lenger finnes.

“Minni”

erindring – inderliggjørelse

Matras er *naturlyriker* og *erindringslyriker* ved at de fleste motivene hans er fra naturen og beskriver tidlige erfaringer. I essayet “Bygdin”, som først ble skrevet for danske lesere i 1953 med tittelen “Et færøsk bygdehjem”, skriver han om de sterke inntrykk han hadde fått som barn av naturen i hjembygda Viðareiði: “de varige indtryk, jeg modtog af den verden, hvori jeg har min rod” (Matras, 1953:114). Her er vi ved den andre forutsetningen for dikterens arbeid: “minni”, som er et nøkkelord i Christian Matras’ diktning.

Ordet “minni” finnes i titlene på enkelt dikt som “Minnismyndir”, “Barnsligt minni” og i tittelen på den siste diktsamlingen, *Úr sjón og úr minni* (1978). Synsinntrykkene har satt avtrykk i dikterens sinn og er bevart gjennom erindring. Det kommer fram i formuleringer om at lysspillet i bølgene “fer at skyggja mær í minni” (“Við Stórvatn”), og at landskapets tone er i sjelen: “leikti tær lendið lög inn í sál” (Her leikti tær lendið). Diktets “jeg” har kjent landskapet fra begynnelsen av, det vil si

fra barndommen av: “upphavsins heimur” (“Inngangur”), “upprunaheimur” (“Úr upprunaheimi”) “bygd, ið aður var” (Fólk í huganum”).

“Minni” er både det en erindrere, det vil si erindringens innhold, men det er også selve evnen til å holde noe fast i hukommelsen, den mentale operasjon det er å reorganisere og bevare inntrykk og opplevelser. Diktrens erindring av naturinntrykk innebærer mye mer enn memorering av minner. Dersom inntrykkene skal kunne formidles i diktning, må dikteren gripe fatt i viktige trekk i opplevelsene, velge ut de viktigste detaljene og knytte dem sammen på en ny måte. Denne utvelgingen har med erindring å gjøre.

Erindringsprosessen innebærer en tilnærming mellom det som var den gang og det som er nå, mellom dikteren og det han dikteren om. Det dreier seg om tilegnelse og inderliggjørelse. Den sveitsiske litteraturforskeren Emil Staiger belyser lyrikk ut fra begrepet “Erinnerung” i *Grundbegriffe der Poetik* (1946) og beskriver hvordan avstanden mellom det fortidige og det nåtidige, og også det fremtidige, kan flyte sammen i erindringen. Det fortidige blir nærværende i nåtiden og sterkere enn nåtidige hendelser. Det kaller Staiger at dikteren “erinnert”, gjør det til noe indre, inderliggjør (Staiger, 1946/1956:62).

Inderliggjørelsen tolkes av Staiger som en sammenvevning, “das lyrische Ineinander” som kan nærme seg mystikk. Skillet mellom subjekt og objekt, mellom det opplevende “jeg” og det opplevde “det”, oppheves. “Jeg” i naturen og naturen i “meg” innebærer at dikteren erindrere, inderliggjør

naturen, og naturen går inn i, blir en del av eller internaliseres i dikteren (Staiger, 1956:63).

En slik sammenveving mellom det fortidige og det nåtidige skjer i Matras' dikt. Barndomsinntrykkene er blitt internalisert og inderliggjort, men fortolkes på nytt i nedskrivingsøyeblikket i ettertid: “birtist aftur ljós um gingnar gøtur” (“Minnismyndir”), “so vellur tað umsíðir sum sevja upp í strá” (“Vit gera bestan fongin”). Det dreier det seg ikke om nostalgiske tilbakeblikk på barndommens tapte paradiset, men om den voksne dikterens nåtidsgjenopplevelse og om en ny erkjennelse, med rot i barndomsopplevelse av natur og bygdeliv.

Ved siden av “unge øyne” og “minne” er “útgerð” et nøkkelord i det lille innledningsdiktet på syv ord. Dikteren har fått en utrustning, spesielle evner som han skal ta i bruk og være skapende ved hjelp av. Et par andre nyanser av ordet “útgerð” kan også spille med: de forberedelsene en gjør til utferd, og det en har med seg for å klare seg underveis. Betydningen av unge øyne og minne blir understreket ved at de både er utrustning som evner, og har sammenheng med tiden før og under diktning som forberedelse og drivkrefter.

I dette diktet er det liten avstand mellom dikter og dikt. Her nevnes ikke noe “jeg”, men bruk av bestemt form i “minnið” og “yrkjarans” sammen med preteritumsformen “vóru” gir inntrykk av at diktets utsagn gjelder spesifikt for han som skriver, og han skriver dette i retrospektivt perspektiv: det var slik, dvs. for ham.

Dette konsentrerte diktet rommer momenter av en poetikk. Det viser hva dikte-

ren anser som grunnlag og bærekraft for sin egen diktning.

Kalt til å dikte

I første del av forfatterskapet fra midten av 1920-årene til midten av 1930-årene kommer kallsopplevelsen tydelig til uttrykk som et hovedmoment i de metapoetiske diktene. Diktene viser et romantisk kunstsyn i den forstand at dikteren er utvalgt av en oppdragsgiver utenfor ham selv og er kalt. Dikteren oppfatter naturen som bundet i ordløs nød, og han ser sin oppgave som befrier. Det er en besjelet natur som kaller ham til å dikte. I diktet “Náttúran” synger og ber naturen dikteren om å være dens tolk: “*ti fekk eg aldri frið, tu elti meg og baðst í úrtíð meg at loysa teg*”. I “Eitt kensl” og i “Hagin” beskrives tilsvarende erfaring. Kallet til å tolke naturen “*seyg salarmegi*”, og sjelen er nær ved å breste “*tí eg onki fekk sagt frá*”. Kallet til å være talsmann og befrier lyder ikke bare fra naturen, men også fra morsmålet. Diktningen skal bidra til å frigjøre og utvikle morsmålet. Diktet “*Moðurmálið*” viser at grunnlaget er å finne i kvad og fortelling, i ordtak, stedsnavn og folkets talemål. Det er “*språkets ánd*” som ber dikteren om befrielse i diktet “*Moðurmálið: “nu andi tin teg loysa úr fjøtrum bað*””.

Til dikterens utrustning hører ikke bare unge øyne og minne, men også språklig formuleringsevne. Det å være dikter, “skald”, er for Christian Matras sammensatt av emosjonell intensitet, kall og evnen til å formidle et innhold med de rette ordene (jf. Skarðhamar, 2002:16). Tidlig i forfatterskapet er formidleransvaret forbundet med følelsen av nærmest å bli forfulgt av kallet

og frustrasjon over å ikke kunne finne det rette ordet.

Kallsopplevelse og emosjonell intensitet er sterkt til stede i første del av forfatterskapet. I siste del, spesielt i den siste diktsamlingen fra 1978, handler det ikke om kall. Da er vekten forskjøvet fra de oppgavene som lå foran den unge dikteren, det han skal yte, til det den gamle dikteren har erfart om sine forutsetninger for diktning, og hans refleksjoner over det dikteriske uttrykket. Den siste diktsamlingen legger vekt på idéer om utformingen av diktet.

Diktideal

De kjennetegnene et dikt skal ha ifølge Christian Matras’ metapoetiske tekster, kan samles i tre punkter: *konsentrasjon, tidløshet og helhet*. Disse beskrives i noen dikt der naturen fungerer som motiv og som poetisk ideal. I diktene er det ingenting som tilsier at beskrivelsene bygger på erindring. Det er ikke noe fortid i dem, ingen tid i det hele tatt, men de kan likevel være erindringer i betydningen inderliggjorte erfaringer, slik litteraturteoretikeren Emil Staiger formulerte det. Det dikteren har observert i naturen, festes i minnet og blir en del av ham.

Konsentrasjon

“Eitt kvæði skal standa sum fjallið” beskriver gjennom en simile hvordan et dikt skal være:

Eitt kvæði skal standa sum fjallið úr sjógv
sum berg og hin bratta lið,
eiga dimmar æðrar, eiga hamrarukkur,
eiga veður og vellandi tíð. (LL 100)

Dette er et av de eldste metapoetiske diktene i forfatterskapet. Det ble skrevet i 1935 og trykt i 1972. Kjernen i diktet er en simile. Matras sammenlikner to fenomener: diktet og et fjell som stiger opp av havet, og gjennom denne sammenlikningen formuleres ansatser til en poetikk. Ved en rask gjennomlesning kunne en tro at dette var et dikt om naturen. Det er ikke et naturdikt, men billedspråket kommer fra naturen. Det ideelle diktet presenteres ved hjelp av en konkret fjellbeskrivelse. Diktet skal stå som en bratt klippe opp av havet, være et bemerkelsesverdig fenomen som skal rage opp over det flate og horisontale. Diktet skal stige opp og være noe annet og noe mer enn et allminnelig prosauttrykk. De neste tre versene utvikler sammenlikningen dikt og fjell ved å beskrive naturdetaljer som geologiske strukturer i en klippe som rager opp av havet. Diktets struktur er bygd på paralleller og anaforer, gjentakelse av samme ord i begynnelsen av hver setning: "sum fjallið", "sum berg", "eiga dimmar æðrar", "eiga veður". Mørke årer og hamrerynker forteller om en lang herdingsprosess. Fjellet og diktet er slipt og meislet, og de overskrider tidsgrenser. Idealet innebærer at diktet skal gjenspeile trekk i naturen og formidle naturerfaring i et formspråk naturen har gitt forbilder til. Diktet skal som fjellet kunne stå støtt og bevare sin gyldighet gjennom skiftende tider.

En klippe i havet har rot i dypet. Diktet er rotfestet i færøysk tradisjon. Det har rytme- og rimmønster som er beslektet med tradisjonelt kvadmønster. Fire trykktunge stavelser veksler med tre i en strofe på fire vers, og rimet kommer inn i det andre og

fjerde verset som i kvadstrofen. Gjentakelsene, rim og rytmemønsteret underbygger de suggestive inntrykkene av styrke og ro som formidles gjennom sammenlikningen dikt – fjell.

Den ideen som formidles gjennom dette diktet er at det gode diktet har høyde og dybde. Mens det på overflaten blir meislet og slipt, har det feste i dypet og står fast gjennom skiftende tider. Vi har å gjøre med et metadikt som med utgangspunkt i en sanseopplevelse utvikler poetisk filosofi. Det er et tydelig samsvar mellom idé og uttrykk i dette diktet. Diktet er et eksempel på de poetiske idealene det stiller opp.

Flere dikt fra Christian Matras' siste diktsamling, kan beskrives som metapoetiske. Et annet dikt fra samme samling har tittelen "Einfeldin í orðum"

Einfeldin í orðum
bíðar eftir okkum
ið yrkja

Finna vit hana?

Diktet består av et utsagn og et spørsmål. Virkningen er aforistisk med et retorisk spørsmål lagt til. Diktet hevder at enkelhet, det ukompliserte og klare språket skulle være dikterens ideal. Vanligvis nevnes det flertydige som et kvalitetskriterium i lyrikk. Matras' dikt ser ut til å hevde det motsatte av flertydighet: det enkle. En kan undres på om Matras her gjør seg til talsmann for flate og overflatiske uttrykk og meninger, eller om han refererer til nyenkelhet i dikt, konkrete dikt, som var poetiske idealer i 1960- og 70-årene. Han gjør trolig ingen

av delene. Diktene hans er langt fra enkle og grunne, heller ikke er de ting-dikt. Når Matras' dikt beskriver konkrete naturdetaljer, innbyr beskrivelsene til tolkning og til å se den implisitte forbindelsen mellom det konkrete og en underliggende betydning.

I "Einfeldin í orðum" er enkelheten personifisert: den venter. Den er der, men dikteren må finne den, og dikterens kunstneriske ambisjon er å lete etter et nesten transparent uttrykk. I denne sammenhengen konnoterer enkelheten en kjerne der ordene er avkledd unødvendig ornamentering.

Tidløshet

Det andre kriteriet, tidløshet, uttrykkes i diktet "Fundvíst er skald". Her er diktninngens kraft uttrykt gjennom kontraster:

Fundvíst er skald
sum finnur fram á orð
íð eiga aldur
og fagran ungdóm

Både dette og det foregående diktet har aforistisk form. Igjen søker dikteren etter ord med bestemte kvaliteter. Ordenes egenskaper blir personifisert ved kontrastene alder og ungdom, og kan tolkes som friskhet og nyskapelse kombinert med tidløshet og varighet. Ord som skal ha alder og ungdom må være bygd på livsopplevelse og allmenn gyldighet. For å oppnå det må dikteren være kresen med formuleringene og søke presise og fortettede uttrykk.

Diktet viser at enkelhet i ord, konsentrasjon og klarhet ikke betyr begrensning. Kjenne-tegn på et godt dikt er at det har "fagran ungdóm", det vil si estetiske kvaliteter som

representerer fornyelse og samtidig er tidløst.

Helhet

Det tredje kvalitetskriteriet er "helhet". Idealdiktet for Christian Matras er det konsentrerte estetiske uttrykket som omfatter en helhet. Diktet skal i konsentrert, fortettet form speile livet og utgjøre et hele, det skal bære og samtidig gjenskape verden. Dette poetiske idealet er formidlet gjennom duggdråpemetaforen:

Ørindið

Onkur hevur sagt um døggdropan
at hann hýsir heilari verð
Skaldsins dreymur: eitt ørindi
sum heimin á baki ber.

En duggdråpe er rund uten begynnelse og ende, en helhet og en verden i seg selv. Den reflekterer omgivelsene ved en spesiell rekonstruksjon av proporsjoner og farger og åpner nye perspektiver. Duggdråpen er frisk, liten, konsentrert, skjør, gjennomsiktig og forgjengelig. Den er et naturprodukt, vakker og harmonisk, oppstått ved overgangen fra varme til kulde, en prosess tilsvarende skapelsesmytene i norrøn litteratur. Allusjonen til myten om Atlas, den greske titanen som måtte bære himmelhvelvingen på ryggen som straff for sitt opprør mot gudene (jf. Jones, 1980:182), gir diktet perspektiv bakover i tid og rom til oldtidskultur, og mentalt innover til dikterens poetiske filosofi og ambisjoner. Dikteren ønsker som titanen å nå det umulige og fange helheten i verden i ett vers. Rundheten, det som samtidig er

helt og uavsluttet eller evig gjentatt, har duggdråpen og verden felles.

I "Ørindið" har Matras levert både en teori, en minipoetikk og et eksemplarisk dikt. I to setninger fordelt på fire vers der andre og fjerde vers er bundet sammen ved assonans og allitterasjon, har han skapt to sterke metaforer, duggdråpen og verdensbæreren. Dikteren pålegger seg å strebe etter å fortelle om virkeligheten i en konsentrert, enkel, men estetisk krevende form, et prosjekt der dikteren som titanen gjør gudene rangen stridig ved å gjenskape verden. Konsekvensen blir ansvaret ved å bære, å holde ut tyngden av verdensaltet.

Poetikk og livstolkning

Dikteeksemplet om skaldens drøm sier noe både om en helhet som diktet skal formidle, og om at utformingen av diktet skal vise denne helheten. Det dreier seg i diktet både om poetikk og om livstolkning. Bindeledet mellom poetikk og livstolkning i Christian Matras' diktning er erindring. Ovenfor er nevnt eksempler på dikt som la vekt på at dikteren var kalt til å gi naturen stemme, og at barndoms- og ungdomsopplevelser av naturen er blitt bevart i erindringen og blitt en del av dikteren. Christian Matras skriver i essayet fra 1953 at barnets erkjennelse av den sterke natur "der skabtes af højde og hav og af elementernes lunefulde spil" ikke ble "uden inflydelse på ens livssyn senere hen". Et eksempel på en slik grunnleggende opplevelse beskrives i diktet "Barnsligt minni", og spørsmålet er hva barnets erkjennelse og den voksne dikters i ettertid går ut på:

Eg vaknaði uppá mangari nátt
og kendi í myrkrinum veldigan mátt,
sum herjandi stóð um hábygda eið
og bendi alt lív á sínari leið.

Men rak burtur myrkur, og makaði hválv
og tók hann úr sjónum ilsku og gjálv,
tá lýsti ein heimur við dýrasti logn,
og aftur var sæla í mínari ogn.

Tá tryggjliga dagar lýstu mær veg
um allan mín bøy út áarbeð –
har stóðu tey fjarskotnu flaggarðstrá
og kveistraðu streym í rennande á.

Diktet forteller om en opplevelse diktets "jeg" ofte hadde under og etter en storm. Den første strofen skildrer krise og uro, opplevelsen av stormens overveldende kraft eller vinden som redskap for en veldig makt i universet. Opplevelsen av den veldig makt er knyttet til mørke og natt, og makten er fryktinngydende og kaosskapende.

I selve diktet er det ingenting som tyder på at det er et barn som opplever, men tittelen viser at det dreier seg om barndomsopplevelser. Opplevelsen veksler mellom glede og gru, eller fra mental oppstigning til mental nedstigning og ny oppstigning. En kunne beskrive bevegelsen i den opplevendes sinn som svar på naturens vekslings. Den voksne dikteren tolker opplevelsen i ettertid og viser at den høyeste glede, den sublim opplevelsen, oppstår på bakgrunn av det redselsfylte. Christian Matras bruker ikke selv ordet sublim, men i essayet fra 1953 skriver han at "de dybe havblikksøjeblikke, man som barn oplevede ved strand-

kanten under de stejle kyster, for bestandig vil stå for en som den højeste og sandeste lykke, der kan forundes et menneske” (Matras, 1953:115). Beskrivelsen ligger nær det sublime eller det *opphøjede*, som den danske litteraturforskeren Klaus P. Mortensen definerer som “sinnets mægtige løftelse ved konfrontationen med det ufattelig store i naturen” (Mortensen, 1996:25). Naturen er ikke selv sublim hos Matras, men naturopplevelsen kan beskrives som en sublim sinnstilstand, og denne sinnstilstanden har med vekslingene i naturen å gjøre.

Flere dikt beskriver spenningen mellom de to ytterpunktene i naturen, brenning og havblikk, og den rytmiske vekslingen mellom dem. Også i dikt som tilsynelatende skildrer idyll, er dramatiske elementer med som bakgrunn:

Fjarlagt hvesti hann sjógvin

Mjúkliga myrkrið seig.
 Og börn um hógv undir gørðum.
 Mál teirra gomul hoyggjshúshurð
 har gisnaður viður lak
 út sötan anga í kvöldið.

Fjarlagt hvesti hann sjógvin
 á undurnátt millum fjalla.

Diktet skildrer en sensommerkveld der synsinntrykk, lyder og ange av tørt høy skaper en stemning av ro og harmoni, men muligheten for omslag er til stede og er fremhevet i diktets tittel. Angsten for voldsomme naturkrefter er med som en undertone. Diktet formidler en spenning mellom undernatt mellom fjellene og sjøen som

øses opp langt bort. Faren er ikke overhengende, men den er latent til stede. Idyllen verdsettes nettopp fordi den opplevende vet at den brått kan ta slutt, og det blide og stille kan erstattes av turbulente og voldsomme krefter i lufta og i sjøen.

I siste del av forfatterskapet er beskrivelsen av omslagene i naturen skjøvet i bakgrunnen, og de sublime opplevelsene av sol og lys er nesten enerådende. Beskrivelsene av lys fungerer som forsterkning av den intense livsfølelsen og livsgleden den siste diktsamlingen gir uttrykk for. Ett av disse diktene er “Hyljur á hellu”:

Helluhyljar
 sum lýstu í sól
 royndust fongur
 ið aldri fymist.

Diktet beskriver hvordan lyset blir reflektert i vann. Lyset får en tilleggsverdi utover den synsinntrykket gir når de overskrider tiden. Det skjer ved at opplevelsene blir transformert og inderliggjort i dikterens erindring og gjenskapt i dikt. Dette diktet gir ikke uttrykk for poetiske idealer, men beskrivelsen av solglitret, lyset i vannet, er et produkt av sanseobservasjon og inderliggjørelse, det å se og holde synsinntrykket levende i erindringen. Diktet illustrerer hva “unge øyne” og “minni” betyr i praksis. Lysbeskrivelsene i den siste diktsamlingen er erindringer gjenskapt i konsentrerte, tidløse dikt om tilværelsens livskraft, lyset. Lysbeskrivelsene fungerer som forsterkning av den intense livsfølelsen og livsgleden diktsamlingen gir uttrykk for.

Skapelsekrefter i naturen og i dikteren

I siste del av forfatterskapet ligger vekten ikke så mye på kall til å utføre noe, som på en opplevelse av å være berørt og motta fra naturen. Beskrivelsen av det å kunne dikte har sammenheng med beskrivelsen av naturinntrykk og erindring og med dikterens livsoppfatning. Skapelsekraften i verden taler til dikteren gjennom stillheten:

Og ein meginmáttur í heimi
nam onkuntíð við meg
Eitt nú eitt kvöldið
undir Múla bø
Tá var mál hansara
livandi kyrra
og skapandi friður
á tarastrond.

Opplevelsen i diktet kan tolkes som religiøs på grensen til mystikk. Det er snakk om en situasjon der diktets jeg blir rørt ved, fornemmer storkraftens eller skapelseskraftens tale og får glimt av innsikt. Denne storkraftens stemme er levende stillhet og skapende fred på tarastrand. I "Úr upprunaheimi" er det tale om "halgidómsblettum í sannsælu stund". Det er en skapende virksom fred som gir en fornemmelse av enhet og harmoni. Det lille ordet "tá" i "tá var mál hansara", impliserer at storkraften ikke alltid vil vise seg fra denne siden. De brå skiftningene vil fortsette, men glimtene av skapende fred gir håp og glede til den som kan oppfatte og tolke naturen.

I "Og ein meginmáttur" viser Christian Matras kanskje tydeligst det den sveitsiske litteraturforskeren Oskar Bandle kaller "dragningen mot det mystiske" (Bandle,

1982:102), og som Christian Matras selv i et brev til William Heinesen betegner som "ein feril av einum mystikara" (Matras, 13.8.1936).

Religionsforskerne Kværne og Vogt definerer mystikk svært vidt som "intuitiv fornemmelse av enhet og harmoni" (Kværne og Vogt, 1992:228). Etter deres definisjon kan en si at "Og ein meginmáttur" beskriver en opplevelse av mystisk karakter. Den tyske religionsforskeren Rudolf Otto skiller mellom det han kaller *Majestas-mystik* og *Einheitsschau* (Otto, 1917/1991:25). Majestasmystikken innebærer at mennesket føler sin litenhet i forhold til maktene så sterkt at avhengighetsfølelsen fører til oppslukthet, selvutslettelse, eventuelt en tomhet som lar seg fylle av maktene, en unio mystica. Hos Matras er det ikke snakk om mystikk i betydningen unio mystica, bli oppslukt eller bli borte fra verden. Matras har alltid forankring i den sansbare virkeligheten. Det forhindrer ikke at naturopplevelsene kan kalles religiøse opplevelser og ha trekk av mystisk karakter. Mysteriet er ikke at en møter noe en ikke kan forklare, men at en møter noe helt annet som er inkommensurabelt med menneskets vesen og dermed skaper forbauselse, undring og en følelse en ikke kan gi klart uttrykk.

Den avhengighetsfølelsen mennesket opplever i møtet med det mektige, er hos Matras som i Rudolf Ottos beskrivelse av *Einheitsschau*, begrunnet i skapelse og livsoppholdelse, og ikke i møtet med en knusende overmakt. Det er opplevelsen av å stå undrende overfor et mysterium. Dette beskrives i flere av Matras' dikt og særlig klart i "Og ein meginmáttur". Her er den

voldsomme siden av naturen fjern, og skapende stillhet rår.

De mystikk-liknende opplevelsene som beskrives i Christian Matras' diktning, er beslektet med det Rudolf Otto kalte "sich wundern" (Otto, 1917/1991:29). Møtet med det overmektige i naturen skaper undring og gir energi, det aktiverer menneskets fantasi og skaperkraft. Hos Matras er det den samme skaperkraften som manifesterer seg i vind og havpust og i menneskets skapende ånd. Ethvert kunstverk blir et uttrykk for den skapende ånd i tilværelsen. En slik tolkning av hans diktning kan lyde som en etterklang av romantikken, men Christian Matras er ingen romantiker hvis en med romantikk tenker diktere som William Wordsworth (1770-1850), som sammen med Coleridge innledet den første bølgen av engelsk romantikk. Matras' står kanskje nærmere den preromantiske individualisten og mystikeren William Blake (1757-1827), som tar avstand fra estetikerens avstandsbeaktning av naturen. Det samme gjør Matras i essayet "Bygdin". Romantikerne fant en resonans for sine egne følelser og stemninger i naturen, men for Matras er naturen ikke et ekko av dikterens sjel, men en kraft utenfor dikteren og over dikteren. De skapende kreftene skaper liv så vel som diktning. I diktet "Og ein meginmáttur" lyder den store kraftens røst som levende stillhet og skapende fred. Hos Matras er det den samme livskraften som manifesterer seg i dikteren og i alt levende rundt ham. En kunne anvende den danske filosofen Vilhelm Grønbechs beskrivelse av William Blake på Christian Matras' uttrykk for skapende fantasi: "I Blakes sprog som i mystikernes

forkyndelse må ordet Gud nødvendigvis blive overflødig eller betyde den skabende fantasi, livet" (Grønbech, 1933:49).

I et lite dikt formulert som en bønn bruker Matras formuleringen "Tú sterki máttur". Det kan forstås som at skaperkraften i naturen er den samme skaperkraften som arbeider gjennom dikteren. Denne skaperkraften anropes om hjelp til å fylle dikterens oppgave:

Tú sterki máttur sum ber meg fram
í morgun og fagran dag,
tú gev mær megi at syngja tín song,
at leika títt ordleysa lag.

Den skapende kraften virker i dikteren gjennom sansninger og fantasi hos Matras. Naturopplevelsene fra barndom og ungdom blir tidløse og eviggyldige, sansningene blir uttrykk for en helhet som i diktet om duggdraþen, og naturdetaljen blir "ein lívsins fylling" som i diktet om gresset i Ólavsøku. I dette perspektivet kan en se at poetikk, erindring og natur og livstolkning er tett sammenvevd i Christian Matras' lyrikk. I den siste diktsamlingen er det ikke lenger nødvendig å understreke dikterkall. Han har gjennom forfatterskapet erfart tilværelsens og skapelseskreftenes sammenheng på dobbelt vis: i en veksling mellom nyskapelse og forgjengelighet, storm og stille og ved fornemmelsen av å være grepet av skapelseskraften og satt i stand til å skape selv.

Oppsummerende kan en si at Christian Matras idealer for et dikt er at det skal være meislet og fortettet i rytme, klang, ordvalg og billedspråk. Ordene skal være klare og

meningsmettet, og diktningen skal tolke menneskets avmakts- og salighetsopplevelse av skiftningene i naturen, vekslingen mellom de veldige kreftenes raseri og de strålende stille solskinnstundene. Grunnlaget for Christian Matras' diktning er opplevelse, gjenopplevelse, tolkning og metaforisering av naturinstrykk. Fortid og nåtid veves i hverandre. Dikteren er i naturen og naturen i dikteren. Slik blir Matras' poetikk i stor grad en erindringens poetikk og en poetikk som har et islett av mystikk i beskrivelsen av skapelseskreftenes virkning i naturen og i dikteren.

Litteratur

- Bandle, O. 1980. "Modern färöisk litteratur" i *Kung. Vitterhets Historie og Antikvitets Akademiens årsbok*: 96-109, Stockholm.
- Bandle, O. 1986. "Moderne färöische Literatur. Eine Paradigmatische Entwicklung" i *Studia Scandinavica* 8: 9-29, Gdansk.
- Jones, W.G. 1980. "Nature and Man in Christian Matras' Poetry" i *Scandinavica* vol.19 no. 2: 181-197, Norwich.
- Grønbech, V. 1933. *William Blake. Digter. Kunstner. Mystiker*. København, Povl Branner.
- Kværne, P. og Vogt, K. 1992. *Religionsleksikon. Religion og religiøsitet i vår tid*. Oslo, Kunnskapsforlaget.
- Lothe, J., Refsum, C. and Solberg, U. 1997. *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo, Kunnskapsforlaget.
- Matras, C. 1936. upublisert brev, Det Kongelige Bibliotek, København.
- Matras, C. 1953. "Et færøsk bygdehjem. "Handelen i Viðareiði" i *Danske hjem ved århundreskiftet*: 114-125. red. Tove Clemmensen. Fjerde samling. København, H.Hirschsprung forlag.
- Matras, C. 1975. *Leikur og loynd*. Tórshavn, Bókagarðurur.
- Matras, C. 1978. *Úr sjón og úr minni* Tórshavn, útgáva yrkjarans.
- Mortensen, K.P. 1996. *The Time of unrememberable Being: Wordsworth og det sublime 1787-1805*. Litteraturkritik i romantikstudier, København.
- Otto, R. 1917/1991. *Das Heilige*. München, Verlag C.H. Beck 1991, 1.utg. Breslau 1917.
- Skarðhamar, Anne-Kari 1996. "Growing up on the edge of the abyss – Childhood impressions in the poetry of Christian Matras". I *Scandinavica* vol. 35, No1/1996: 71-104, Norwich.
- Skarðhamar, A-K. 1998. "Drinking my eyes full of sea – Faroese nature and interpretation of life in the poetry of Christian Matras" i *Laboratorio di geografia e letteratura* n.1.1998: 67-77, Padova.
- Skarðhamar, A-K. 2002. *Poetikk og livstolkning i Christian Matras' lyrikk med et tillegg om Matras og færøysk lyrikk*. Unipub forlag, Oslo i samarbeid med Føroya Froðskaparfelag i serien Annales Societatis Scientiarum Færoensis. Supplementum XXXI.
- Skarðhamar, A-K. 2001. "Det farlige, det frygtelige, det mægtige". Christian Matras' naturlyrikk i *Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning* 4/01: 396-405, Oslo.
- Staiger, E. 1946/1956. *Grundbegriffe der Poetik*, Zürich, Atlantis Verlag.